



НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ

СЕКТОР ЗА ПЛАТНИ СИСТЕМ

**НАДГЛЕДАЊЕ ПЛАТНОГ СИСТЕМА
У 2014. ГОДИНИ**

Садржај:

Увод	2
1. Регулаторни оквир.....	3
1.1. Постојећи регулаторни оквир за обављање надгледања.....	3
1.2. Промене регулаторног оквира на међународном нивоу	4
1.3. Промене регулаторног оквира у Републици Србији	5
2. Финансијска инфраструктура за извршавање платних трансакција у Републици Србији.....	6
2.1. Преглед платних система у Републици Србији	7
<i>RTGS НБС систем</i>	7
<i>Платни системи у којима се обавља обрада и нетирање</i>	9
2.2. Функционисање платних система у новом регулаторном оквиру у Републици Србији.....	11
3. Процена платних система	13
3.1. Делимична процена усклађености Клиринг НБС система	14
3.2. Усклађеност Клиринг НБС система са принципима	15

Увод

Платни системи представљају инфраструктуру финансијског тржишта значајну за правовремено извршавање платних трансакција које произилазе из економских активности различитих субјеката. Изложени су различитим ризицима, па је њихов стабилан и сигуран рад кључни предуслов за адекватно функционисање финансијског система и економије у целини. С тим у вези, од посебног значаја су платни системи чији поремећаји у раду или у раду њихових учесника могу изазвати озбиљне поремећаје на финансијском тржишту (*SIPS – Systemically Important Payment Systems*).

Имајући то у виду, Народна банка Србије води рачуна о платним системима и промовише њихову стабилност, сигурност и ефикасност кроз улогу оператора платних система и „катализатора“ њиховог развоја, а нарочито кроз обављање функције надгледања тих система. Те улоге су међусобно повезане, једна другу допуњавају и усмерене су ка истом циљу – обезбеђивању сигурног и ефикасног функционисања платних система у Републици Србији.

Кључни принципи којима се Народна банка Србије руководи у обављању надгледања платних система су транспарентност, примена међународно признатих стандарда за функционисање платних система и конзистентност у примени захтева и стандарда на упоредиве платне системе. Извештавањем о годишњим активностима које спроводи у оквиру ове функције, Народна банка Србије осигурава своју транспарентност и доприноси разумевању захтева и стандарда с којима треба да буду усклађени платни системи.

Протеклу 2014. годину карактеришу значајне промене у регулаторном оквиру којим се уређује рад платних система. Крајем 2014. године усвојен је нови Закон о платним услугама чија примена почиње у октобру 2015. године и који, између осталог, садржи и одредбе којима се уређују платни системи. Упоредо са радом на Закону о платним услугама, Народна банка Србије је започела са израдом радних верзија подзаконских аката и наставила са активностима које се односе на имплементацију нових принципа за функционисање системски важних инфраструктура финансијског тржишта које је Банка за међународна поравнања објавила у 2012. години (*PFMIs*)¹. Поред тога, Народна банка Србије је спровела и делимичну процену усклађености Клиринг платног система Народне банке Србије.

Планови Народне банке Србије у обављању функције надгледања платних система у 2015. години усмерени су на завршетак рада на подзаконским актима неопходних за примену Закона о платним услугама у делу који се односи на платне системе, као и припрему за њихову примену.

¹ PFMIs - Principles for financial market infrastructures (BIS, 2012) – <http://www.bis.org/cpmi/publ/d101.htm>

1. Регулаторни оквир

1.1. Постојећи регулаторни оквир за обављање надгледања

Народна банка Србије обавља функцију надгледања платних система у складу са Законом о Народној банци Србије, Законом о платном промету и прописима донетим на основу тог закона. Законом о Народној банци Србије (члан 4.) утврђена је, као једна од основних функција, да Народна банка Србије уређује, контролише и унапређује несметано функционисање платног промета у земљи и са иностранством. Чланом 59. истог закона утврђено је да Народна банка Србије води рачуна о ефикасном и сигурном функционисању и развоју платних система и, у складу са законом, доноси прописе којима се уређују ови системи. На основу овлашћења из Закона о платном промету Народна банка Србије је донела одлуку којом се уређује надгледање платних клириншких и обрачунских система.

Делокруг надгледања чине првенствено платни системи – системи за пренос новчаних средстава и активности у оквиру надгледања усмерене су на рад тих система у целини, а не на индивидуалне учеснике у њима. За стабилан и сигуран рад сваког појединачног платног система одговоран је оператор тог система. Ипак, Народна банка Србије мора бити сигурна да су платни системи поуздани, без обзира на то ко је њихов оператор, што је нарочито важно у случају системски значајног платног система.

Са друге стране, у делокругу надгледања су и платни инструменти чијим се коришћењем иницирају платне трансакције које се извршавају у платним системима – ако је употреба тих инструмената уређена посебним правилима договореним између њихових издаваоца. Надгледање инструмената плаћања представља важан део надгледања платних система у којем се извршавају платне трансакције инициране тим инструментима и укључује првенствено разматрање сигурности њихове употребе што је од значаја за одржавање поверења јавности у националну валуту.

Кључне активности у оквиру надгледања платних система су: праћење рада платних система – **мониторинг** (праћење и анализа статистичких података, информација, извештаја и других докумената који се односе на функционисање платних система којима Народна банка Србије располаже), **процена усклађености платних система са утврђеним захтевима и стандардима** (процена усклађености платних система с принципима функционисања тих система утврђених одлуком којом се уређује надгледање платних клириншких и обрачунских система заснованим на основним принципима Банке за

међународна поравнања – CPSIPS²), као и **иницирање промена у платним системима.**

У циљу транспарентности обављања процене усклађености платних система Народна банка Србије је објавила Методологију³ којом се ближе уређује начин обављања те процене, чиме се ствара могућност доношења закључака да ли је, и у којој мери, платни систем усклађен с принципима функционисања платног система. У складу са Методологијом, процена усклађености платног система може бити делимична – када се обавља процена усклађености платног система с једним или више принципа функционисања платног система или потпуна, када се обавља процена усклађености платног система са свим принципима функционисања тог система у одређеном периоду након почетка његовог рада.

Одлуком којом се уређује надгледање платних клириншких и обрачунских система утврђени су принципи у складу са којима платни системи треба да функционишу а односе се, између осталог, на правила и процедуре којима се уређује њихов рад, управљање финансијским и оперативним ризицима, услове за учествовање и др.

Обављањем функције надгледања, а нарочито проценом усклађености рада платних система са утврђеним захтевима и стандардима – Народна банка Србије делује проактивно како би се осигурао њихов сигуран и стабилан рад.

1.2. Промене регулаторног оквира на међународном нивоу

Потреба да се на глобалном нивоу очувају сигурност и интегритет финансијског система условила је покретање низа регулаторних иницијатива које су усмерене на постизање овог циља. С обзиром да је сигурна и ефикасна финансијска инфраструктура предуслов за очување стабилности финансијског система као целине, једна од кључних регулаторних иницијатива је усмерена на смањење системског ризика, односно осигурање високог степена ефикасности и отпорности ове инфраструктуре на системске шокове, као и промовисање транспарентности њеног функционисања.

У ту сврху, Банка за међународна поравнања је 2012. године објавила нове Принципе за инфраструктуре финансијског тржишта (PFMIs) који представљају сет међународних стандарда чијом применом се обезбеђује стабилно и сигурно функционисање тих инфраструктура. Наведеним документом утврђена су 24 принципа са кључним претпоставкама које је неопходно испунити при креирању и током функционисања системски важних инфраструктура, од којих се 18

² CPSIPS – Core Principles for Systemically Important Payment Systems CPSIPS – BIS 2001

³ Методологија за процену усклађености платних система:
<http://www.nbs.rs/internet/cirilica/35/nadgledanje/index.html>

односи на платне системе. Прихватање и конзистентна примена ових принципа на глобалном нивоу обезбеђују упоредивост инфраструктура различитих земаља.

У домену платних система, поједини принципи у оквиру поменутих Основних принципа за системски важне платне системе (CPSIPS) су унапређени и то нарочито они који се односе на систем управљања пословањем платног система и управљање финансијским и оперативним ризицима. С друге стране, уведени су и нови принципи који се, између осталог, односе на правила и процедуре у случају наступања неспособности измиривања обавеза учесника у систему, управљање пословним ризиком и ризиком индиректног учествовања, као и примену међународно признатих комуникационих стандарда.

С обзиром на то да PFMIs не представљају пропис већ сет стандарда, начин њихове имплементације разликује се по земљама. Надлежна национална тела треба јасно да дефинишу и прикажу своју регулаторну и надзорну функцију у циљу обезбеђивања усклађености системски важних инфраструктура финансијског тржишта са захтевима који су утврђени принципима.

Европска централна банка је, за системски значајне платне системе у Евросистему, имплементирала PFMIs кроз Уредбу донету у јулу 2014. године. Ова Уредба свим националним централним банкама у Евросистему представља основ за спровођење функције надзора над системски значајним платним системима. За платне системе који нису системски значајни, а имају велику улогу у очувању стабилности финансијског система – Европска централна банка и националне централне банке Евросистема непосредно примењују само одређене принципе и кључне претпоставке и спроводе процену усклађености са њима, како би се, сходно ризицима и оцени релативног значаја на тржишту, обезбедио њихов сигуран и стабилан рад.

1.3. Промене регулаторног оквира у Републици Србији

Пратећи трендове регулаторних промена у међународном окружењу и процес усклађивања домаћег законодавства са прописима Европске уније, у Републици Србији је у децембру 2014. године усвојен Закон о платним услугама који, поред осталог, има за циљ унапређење пословања и конкуренције у области платних система, обезбеђење коначности поравнања у битним платним системима и стварање услова за даље прилагођавање националних платних система моделима и правилима која се примењују у Европској унији.

Законом о платним услугама на свеобухватан начин се уређује успостављање платних система, дефинишу захтеви који имају за циљ обезбеђење њиховог сигурног и стабилног рада и успоставља функција надзора ради провере усклађености пословања платних система и оператора тих система са прописима.

Кључне промене које нови Закон доноси у области платних система односе се на: давање дозволе за рад платних система и утврђивање минималног износа почетног капитала којим оператор мора да располаже за давање те дозволе, јасно дефинисање услова за одржавање и унапређивање стабилног и сигурног рада платних система укључујући и одржавање минималног капитала оператора тог система и утврђивање битних платних система значајних за стабилност финансијског система у циљу смањења правног и системског ризика при извршавању трансакција у тим системима.

Народна банка Србије је током последњег квартала 2014. године започела са израдом нацрта подзаконских аката којима се ближе уређује пословање платних система и вршење функције надзора над тим системима. Народна банка Србије настоји да у планирана подзаконска акта у највећој могућој мери имплементира нове PFMI's принципе релевантне за платне системе, како би се првенствено унапредио сигуран и стабилан рад ових система али и испунила очекивања у погледу њиховог усвајања и конзистентне примене од стране надлежних тела.

2. Финансијска инфраструктура за извршавање платних трансакција у Републици Србији

Имајући у виду да платни системи представљају део финансијске инфраструктуре који омогућава међусобно повезивање различитих субјеката, а нарочито пружалаца платних услуга, ради правовременог извршавања платних трансакција, њихов дизајн је од велике важности за правилно функционисање финансијског тржишта и обављање плаћања на сигуран и поуздан начин.

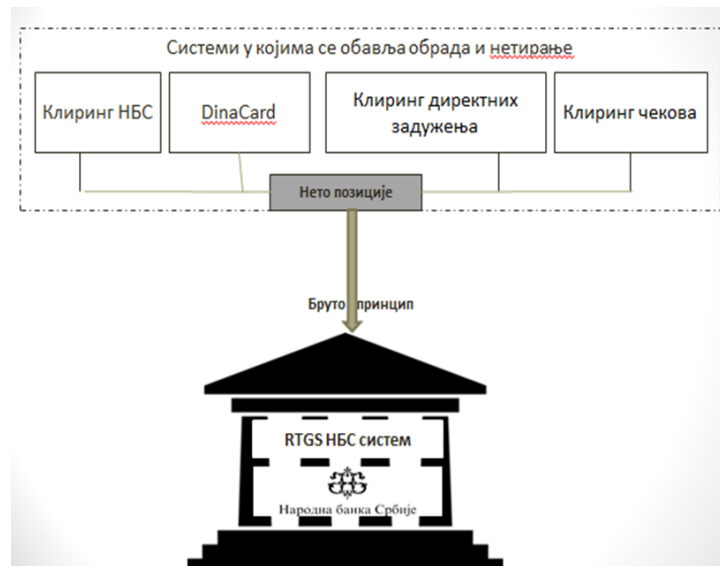
У складу са међународним стандардима и праксом, **платни системи за велика плаћања** имају кључну улогу на финансијском тржишту и од системског су значаја јер поремећаји у њиховом раду, односно ризици који се могу појавити у овим системима могу изазвати „домино ефекат“ и угрозити стабилност целокупног финансијског система.

У **платним системима за мала плаћања** извршава се велики број плаћања релативно мале новчане вредности коришћењем различитих платних инструмената – трансфер одобрења, директно задужење, чек, платна картица или слично средство. То су углавном платни системи у којима се обавља нетирање и у зависности од њиховог тржишног учешћа, просечне дневне вредности трансакција плаћања, као и укупне вредности нето позиција они такође могу имати значајан утицај на стабилност финансијске инфраструктуре.

2.1. Преглед платних система у Републици Србији

Финансијску инфраструктуру за извршавање платних трансакција у динарима у Републици Србији чине платни системи приказани у Графикону 1.

Графикон 1. Платни системи у Републици Србији



RTGS НБС систем

RTGS НБС систем (Real Time Gross Settlement) је платни систем за пренос новчаних средстава у динарима између учесника у том систему у реалном времену по бруто принципу. Оператор RTGS НБС система је Народна банка Србије.

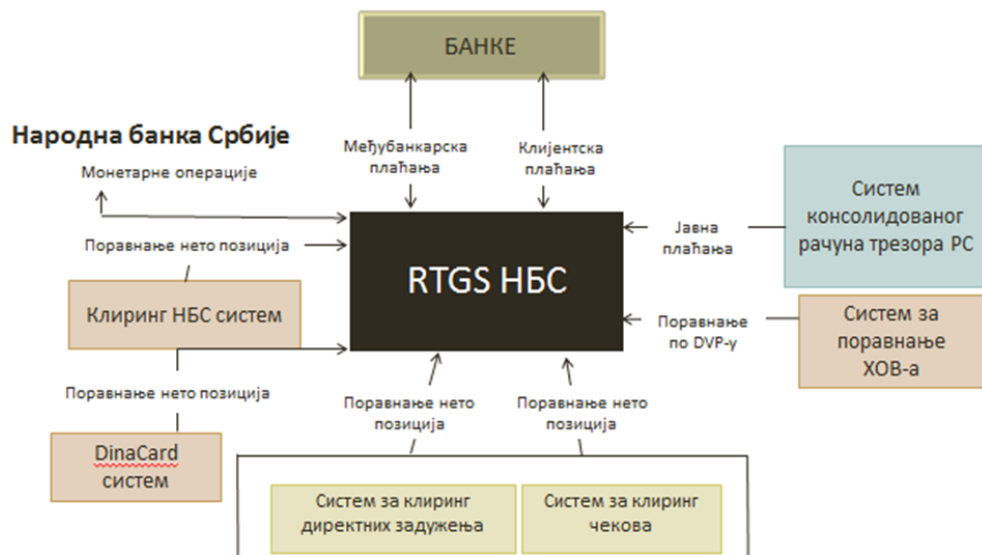
Стабилно, сигурно и ефикасно функционисање RTGS НБС платног система је од посебног значаја за обезбеђивање укупне стабилности финансијског система Републике Србије. Његов системски значај огледа се у чињеници да је овај систем ефикасан канал за трансмисију мера монетарне политике, да се у њему поравнава новчани део трансакција по основу трговања финансијским инструментима, као и да се све платне трансакције у динарима из других платних система коначно извршавају у овом систему (Графикон 2).

Учесници у RTGS НБС систему су:

- Народна банка Србије;
- Банке са седиштем у Републици Србији;
- Министарство надлежно за послове финансија – Управа за трезор;

- Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности, као оператор система за поравнање финансијских инструмената и
- Удружење банака Србије, као оператор система за клиринг директних задужења и система за клиринг чекова.

Графикон 2. Обављање поравнања на основу налога за пренос између учесника



Један од показатеља значаја RTGS НБС система за националну економију јесте и вредност платних трансакција који се изврши кроз овај систем у одређеном периоду. Чак 98,93% вредности платних трансакција које су извршене у финансијској инфраструктури у Републици Србији у 2014. години извршено је у RTGS НБС систему. Вредност промета у RTGS НБС систему у 2014. години износила је 44.917,4 милијарде динара, а просечна дневна вредност промета 178,2 милијарде динара.

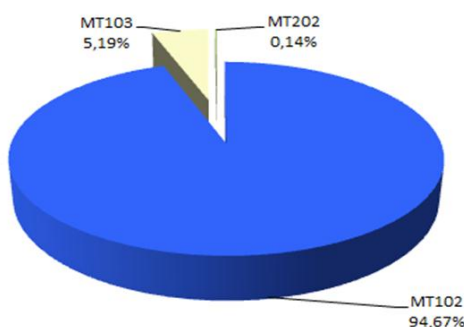
У RTGS НБС систему плаћања између његових учесника извршавају се разменом електронских порука по SWIFT стандарду и то:

- MT202 – пренос новчаних средстава између учесника у платном систему;
- MT103 – појединачни налози за пренос новчаних средстава за рачун корисника платних услуга;
- MT102 – групни налози за мала плаћања у RTGS НБС систему.

У циљу ефикаснијег извршавања платних трансакција и унапређења услуга које RTGS НБС систем пружа својим корисницима (учесницима у систему и њиховим клијентима) – Народна банка Србије омогућава у овом систему извршавање групних плаћања појединачне вредности мање од 250.000 динара, по

тарифи која важи за плаћања у Клиринг НБС систему (мала плаћања у реалном времену уз ниже трошкове). Сваког минута се 911 налога за плаћање мале новчане вредности изврши у RTGS НБС систему кроз групна плаћања. Ова плаћања су у 2014. години имала највећи удео у укупном броју плаћања процесираних кроз RTGS НБС систем (94,67%) (Графикон 3), а њихова просечна дневна вредност износила је 16 хиљада динара.

Графикон 3. Број плаћања извршених кроз RTGS НБС систем у 2014. години



Извор: НБС

Платни системи у којима се обавља обрада и нетирање

Платни системи у којима се обавља обрада и нетирање – израчунавање мултилатералних нето позиција за поравнање (платни системи малих плаћања – појединачне вредности мање од 250.000 динара), не морају бити од системске важности, али су од значаја за поверење јавности у домаћу валуту и начин извршавања платних трансакција. На тржишту Републике Србије функционишу следећи платни системи малих плаћања:

1. Клиринг НБС;
2. DinaCard;
3. Клиринг чекова;
4. Клиринг директних задужења.

Клиринг НБС систем је платни систем у којем се извршавају налози за пренос по основу трансфера одобрења којима учесник иницира пренос новчаних средстава, у своје име и за свој рачун, као и ради извршавања платних трансакција својих корисника платних услуга. Учесници су Народна банка Србије, банке које имају дозволу за рад Народне банке Србије и Министарство надлежно за послове финансија – Управа за трезор.

DinaCard је платни систем у којем се обавља обрада и нетирање налога за пренос по основу коришћења националне платне картице – DinaCard. Учесници у овом систему су банке које издају и прихватају DinaCard платне картице.

Оператор Клиринг НБС и DinaCard платних система је Народна банка Србије.

Клиринг чекова је платни систем за обраду и нетирање потраживања која настају по основу коришћења чека. Учесници овог система су банке које издају чекове по текућим рачунима грађана и Министарство надлежно за послове финансија – Управа за трезор.

Клиринг директних задужења је платни систем у којем се обавља обрада и нетирање налога за пренос по основу коришћења директних задужења. Учесници Клиринга директних задужења су банке које имају дозволу за рад Народне банке Србије.

Оператор Клиринга чекова и Клиринга директних задужења је Удружење банака Србије.

Мултилатералне нето позиције учесника израчунате у свим наведеним платним системима малих плаћања у Републици Србији поравнавају се у RTGS НБС систему (Графикон 2).

Као што је раније наведено, платни системи малих плаћања у зависности од њиховог тржишног учешћа, просечне дневне вредности трансакција плаћања, као и укупне вредности нето позиција могу имати значајан утицај на стабилност финансијске инфраструктуре.

Учешће вредности платних трансакција у одређеном платном систему малих плаћања у укупној вредности тих трансакција у свим платним системима у којима се обавља обрада и нетирање – тржишно учешће и просечна вредност платних трансакција која се изврши кроз тај систем представљају квантитативне индикаторе значаја тог платног система на одређеном тржишту.

У складу са међународним стандардима и праксом, уколико тржишно учешће неког платног система малих плаћања износи више од 75% на годишњем нивоу и просечна вредност платних трансакција које се у њему изврше пређе одређену границу утврђену на основу карактеристика тржишта – такав систем може се сматрати системски значајним платним системом за стабилност финансијске инфраструктуре у целини.

За сагледавање ефикасности платног система у којем се обавља нетирање са аспекта ликвидности потребне за поравнање свих платних трансакција које су укључене у израчунавање нето позиција, од значаја је и утврђивање нетинг ефекта овог система израженог кроз нетинг рацио⁴. Низак нетинг рацио указује на висок нетинг ефекат платног система и његову ефикасност у смислу уштеде

⁴ Нетинг рацио – однос укупне вредности нето позиција у платном систему и укупне вредности платних трансакција које су укључене у израчунавање нето позиција.

ликвидних средстава учесника. С друге стране, нетинг рацио представља и један од индикатора ризика „домино ефекта“. Наиме, у платним системима са високим нетинг ефектом немогућност једног или више учесника да измире своју обавезу по основу нето позиције у моменту када се то од њих очекује може представљати значајан ризик из разлога што се, у том случају, остали учесници излажу додатним обавезама које могу проузроковати ширење финансијског ризика у систему и угрозити функционисање финансијске инфраструктуре. Имајући то у виду, оператор платног система мора посебну пажњу посветити управљању ризицима у платном систему и обезбедити механизме за заштиту од тих ризика у случају смањења нетинг рациа.

Имајући у виду да национални платни системи имају јединствене карактеристике које су одраз развијености финансијског тржишта, пословне праксе, историјских и културолошких фактора али и правног оквира у којем функционишу – Законом о платним услугама обезбеђује се правни основ за даље унапређење и модернизацију постојећих платних система у Републици Србији, као и појаву нових платних система.

2.2. Функционисање платних система у новом регулаторном оквиру у Републици Србији

Као што је наведено, новим Законом о платним услугама се свеобухватно, целовито и јасно уређују платни системи. Захтеви који се Законом намећу оператору платног система у циљу обезбеђивања стабилног и сигурног рада система којим управља односе се на организационе, кадровске и техничке услове, систем управљања и унутрашњих контрола, као и континуирано управљање ризицима у платном систему, а нарочито финансијским и оперативним ризиком.

Финансијски ризик у платном систему јесте могућност настанка негативних ефеката на рад платног система услед неспособности учесника или другог лица у овом систему да измири своје доспеле обавезе (ризик ликвидности), односно да трајно испуњава све своје обавезе (ризик солвентности).

Оперативни ризик у платном систему јесте могућност настанка негативних ефеката на рад платног система услед пропуста у раду запослених, недостатака у раду информационих и других система, неодговарајућих унутрашњих процедура и процеса, као и услед наступања непредвидљивих спољних догађаја.

Законом о платним услугама утврђено је да оператор управља радом платног система у складу са правилима рада овог система која имају кључну улогу у разумевању ризика којима се учесници излажу при извршавању платних трансакција у том систему. Због тога, правилима рада мора се јасно, прецизно и свеобухватно утврдити начин на који се обављају обрада налога за пренос, нетирање и поравнање утврђени Законом, тако да је јасно идентификован

финансијски ризик у том систему. Овај ризик би требало ублажити у највећој могућој мери применом различитих механизма заштите чији избор зависи од карактеристика платног система и степена изложености финансијском ризику, узимајући у обзир и да ли је платни систем утврђен као битан. То нарочито долази до изражаја у платним системима у којима се обавља обрада и нетирање због ограничавања последица које на друге учеснике у систему може имати ситуација да одређени учесник није у могућности да измири новчану обавезу по основу своје нето позиције у моменту када се то од њега очекује. Такође, утврђивање начина поступања у случају неспособности измиривања обавеза учесника олакшава континуирано функционисање платног система и помаже у ограничавању потенцијалног ширења последица на друге учеснике у систему.

У обављању поравнања, платни систем и његови учесници изложени су ризику солвентности у случају наступања неспособности измиривања обавеза агента за поравнање, односно ризику ликвидности ако учесници нису у могућности да одмах након завршетка поравнања располажу својим новчаним средствима. Поред тога, учесници се излажу финансијском ризику и у случају када агент за поравнање има оперативне проблеме. С тим у вези, оператор треба да адекватно управља и ризицима којима су учесници изложени услед избора агента за поравнање. Имајући у виду значај управљања финансијским ризиком, изложеност учесника у одређеном платном систему овом ризику се у потпуности елиминише избором Народне банке Србије као агента за поравнање.

Оперативни проблеми у платном систему могу довести до финансијских губитака код учесника, оператора и других лица релевантних за рад тог система, као и угрожавања репутације тог система. Платни систем је комплексна инфраструктура и његова оперативна поузданост зависи од оперативне поузданости свих компоненти укључених у рад тог система (хардвер, софтвер, телекомуникације, извор електричног напајања, запослени и др.). Последице оперативних проблема су нарочито изражене у битним платним системима због њиховог системског значаја и могу довести до угрожавања стабилности целокупног финансијског система. Имајући то у виду, управљање оперативним ризиком је од великог значаја за стабилан и сигуран рад платног система. Кључни сегменти у управљању овим ризиком односе се на осигурање безбедности информационог система и континуитета пословања платног система и успостављање одговарајућих унутрашњих контрола, узимајући у обзир добре пословне обичаје и општеприхваћене стандарде у овим областима.

Како би учесници били у могућности да на одговарајући начин управљају ризицима којима се излажу учествовањем у платном систему, оператор треба да им правовремено обезбеди тачне и потпуне податке и информације неопходне за управљање ризицима што укључује и сву неопходну техничку документацију, корисничка упутства и сл. Такође, од значаја је да, при доношењу одлука у вези с радом платног система и управљањем ризицима у том систему, а нарочито одлука које се односе на његова правила рада, оператор сарађује са учесницима

како би се осигурало да платни систем ефикасно и делотворно испуњава њихове потребе.

Новим Законом се такође уводи појам битног платног система значајног за стабилност целокупног финансијског система у којем је коначност поравнања заштићена у случају наступања неспособности измиривања обавеза учесника. С обзиром на његов значај, битан платни систем мора, поред захтева прописаних за све платне системе, испунити и додатне захтеве утврђене Законом и прописима који ће бити донети на основу тог закона. Ови додатни захтеви односе се нарочито на то да се правилима рада битног платног система јасно дефинише тренутак прихватања налога за пренос у том систему и тренутак од када учесник и треће лице не могу опозвати тај налог (тренутак неопозивости), као и да оператор треба да предузме све разумне мере за обезбеђивање наставка кључних пословних процеса у вези с радом платног система најкасније два сата после наступања догађаја који онемогућавају редован рад тог система, односно осигурање завршетка поравнања на основу налога за пренос најкасније до краја дана на који се то поравнање мора обавити.

Узимајући у обзир значај финансијске инфраструктуре за извршавање платних трансакција, примена новог Закона о платним услугама и прописа који ће бити донети на основу тог закона унапредиће рад ове инфраструктуре и допринети очувању њихове стабилности и сигурности.

3. Процена платних система

У оквиру обављања функције надгледања платног система, током 2014. године праћено је испуњавање препорука утврђених након процене RTGS НБС система, а које су се нарочито односиле на даље унапређење правила рада RTGS НБС система у делу управљања финансијским и оперативним ризицима како би се учесницима омогућило боље разумевање утицаја овог система на изложеност тим ризицима, као и њихових права и обавеза с тим у вези. У циљу испуњења наведених препорука и усклађивања са новим Законом о платним услугама Народна банка Србије је у 2014. години започела израду нових Правила рада RTGS НБС система.

Такође, спроведена је и делимична процена усклађености Клиринг НБС система са захтевима и стандардима који су успостављени за функционисање платних система, а све у циљу припреме за усклађивање правила рада овог система са захтевима утврђеним Законом о платним услугама.

3.1. Делимична процена усклађености Клиринг НБС система

Народна банка Србије успоставила је Клиринг систем на основу Закона о платном промету и прописа донетих на основу тог закона 2003. године истовремено када и RTGS НБС систем. У Клиринг систему Народна банка Србије пружа услугу преноса новчаних средстава у динарима између његових учесника у одложеном времену и нето износу – мултилатерална нето позиција (у даљем тексту: нето позиција) и то у три клириншка циклуса сваког радног дана (10:30, 12:30 и 14:45). Учесници су у оквиру Клиринг система повезани у јединствену целину у којој се платне трансакције извршавају разменом електронских порука заснованих на SWIFT стандарду, кроз приватну комуникациону мрежу Народне банке Србије.

У Клиринг систему Народне банке Србије у 2014. години, за 252 радна дана, реализовано је укупно 51,9 милиона плаћања. Вредност промета у Клиринг систему у 2014. години износила је 403,5 милијарди динара. Просечна дневна вредност промета у клиринг систему износила је 1,6 милијарди динара.

RTGS НБС и Клиринг НБС системи су интегрисани у техничко-технолошком смислу, с тим да је функционисање сваког система, због начина на који се извршавају платне трансакције, уређено различитим правилима рада. Имајући то у виду, спроведена је делимична процена усклађености Клиринг НБС система тј. процена усклађености овог система са принципима у оквиру којих су утврђени специфични захтеви када је реч о платном систему у којем се обавља нетирање.

Делимична процена усклађености, као што је раније наведено, обавља се као процена усклађености одређеног платног система с једним или више принципа функционисања платног система, у складу са одлуком којом се уређује надгледање платних клириншких и обрачунских система и Методологијом којом се ближе уређује, између осталог, начин обављања процене. Имајући то у виду, извршена је процена усклађености са следећим принципима:

	ПРИНЦИП	ОБЈАШЊЕЊЕ
II.	<i>Правила и процедуре платног система треба учесницима да омогуће да разумеју утицај тог система на сваки од финансијских ризика (кредитни ризик и ризик ликвидности) с којима се суочавају у току свог учешћа у платном систему</i>	<i>У оквиру овог принципа утврђује се да ли су правила и процедуре којима се уређује управљање финансијским ризицима у платном систему транспарентни и довољно разумљиви учесницима у том систему</i>

III.	<i>Платни систем треба да има јасно утврђене процедуре за управљање финансијским ризицима којима се прецизирају одговорности оператора и учесника у вези са управљањем тим ризицима</i>	<i>Овај принцип наглашава значај квалитета правила и процедура за управљање финансијским ризицима у платном систему, као и значај обезбеђивања инструмената који учесницима омогућавају праћење и управљање ризицима с којима се суочавају у току свог учешћа у том систему</i>
IV.	<i>Платни систем треба да без одлагања обезбеди коначно поравнање на дан валуте – у току дана, а најкасније на крају дана</i>	<i>Усклађеност са овим принципом утврђује се детаљном проценом правила која се односе на извршавање налога за плаћање у систему. Такође, процена обухвата и поштовање терминског плана рада система и утврђивање расположивости информација учесницима о статусу њихових плаћања</i>
V.	<i>Платни систем треба да, у случају немогућности поравнања највећег појединачног мултилатералног негативног нето износа учесника, обезбеди, као минимум, благовремено окончање дневног поравнања</i>	<i>У оквиру овог принципа процењује се да ли систем у коме се обавља мултилатерално нетирање осигурава благовремен завршетак дневног поравнања у случају немогућности поравнања највеће појединачне негативне нето позиције учесника.</i>

3.2. Усклађеност Клиринг НБС система са принципима

Резултати делимичне процене усклађености показали су да Клиринг НБС систем функционише у складу с принципима утврђеним одлуком којом се уређује начин надгледања платних клириншких и обрачунских система. На основу спроведене детаљне анализе прикупљених информација и документације у вези с радом овог система⁵ у оквиру појединачних принципа констатовано је следеће:

⁵ Резултати процене су објављени узимајући у обзир поверљивост одређених података и информација.

II.	<i>Правила и процедуре платног система треба учесницима да омогуће да разумеју утицај тог система на сваки од финансијских ризика (кредитни ризик и ризик ликвидности) с којима се суочавају у току свог учешћа у платном систему</i>
	<p>Правила и процедуре система имају кључну улогу у оспособљавању учесника да разумеју финансијске ризике с којима се суочавају током свог учествовања у систему. За ефикасно управљање финансијским ризиком у платном систему од посебног значаја је да учесници у том систему знају карактеристике овог система како би разумели своје обавезе у вези са управљањем финансијским ризицима.</p> <p>Рад Клиринг НБС система ближе је уређен Одлуком о обрачуну и клирингу и о функционисању обрачунских рачуна банака код Народне банке Србије (у даљем тексту: Одлука), Оперативним правилима за клиринг (нето обрачун) (у даљем тексту: Правила рада), као и процедурама које је Народна банка Србије успоставила ради ефикаснијег обављања послова у вези са радом овог платног система.</p> <p>Одлуком и Правилима рада утврђен је начин на који се извршавају налози за плаћање тј. њихов пријем у систем и израчунавање нето позиција за поравнање преко рачуна учесника који се користе за то поравнање, чиме је учесницима омогућено да се упознају са основним карактеристикама Клиринг НБС система.</p> <p>Правила рада, којима се покрива управљање финансијским ризицима, су ажурна и јавно објављена на Интернет презентацији Народне банке Србије чиме је обезбеђена њихова транспарентност за сва заинтересована лица. За управљање финансијским ризиком у Клиринг НБС систему од значаја су делови Правила рада којима се уређују лимити, пријем налога у систем, начин извршавања тих налога и искључење из Клиринг НБС система.</p> <p>Анализом Правила рада утврђено је да постоји простор да се детаљније уреди ток извршавања налога за плаћање од момента испостављања тог налога у систем па до момента његовог поравнања, и то на начин да се у свакој фази извршавања овог налога недвосмислено могу утврдити: ситуације у којима постоји могућност појаве финансијског ризика, која су средства на располагању учесницима у циљу управљања тим ризиком, као и одговорности свих страна у процесу извршавања налога за плаћање.</p>
III.	<i>Платни систем треба да има јасно утврђене процедуре за управљање финансијским ризицима којима се прецизирају одговорности оператора и учесника у вези са управљањем тим ризицима</i>
	<p>У платним системима у којима постоји временски размак између прихватања за поравнање налога за плаћање и његовог коначног поравнања, односно платним системима са поравнањем у одложеном времену и нето износу, може доћи до појаве финансијских ризика (кредитни ризик и ризик ликвидности), што се мора надгледати и контролисати. Уколико се наведеним ризицима не управља на адекватан</p>

<p>начин, могу се јавити ситуације у којима немогућност једног учесника да изврши своју обавезу по основу нето позиције доводи до поновног израчунавања и промена нето позиција других учесника у систему са могућношћу да неко од тих учесника не буде у стању да изврши своју обавезу по основу нове нето позиције (тзв. “домино ефекат”).</p> <p>У циљу управљања кредитним ризиком, Правилима рада Клиринг НБС система утврђено је да пре почетка сваког клириншког циклуса Народна банка Србије сваком учеснику одобрава лимит за негативну нето позицију из мултилатералног обрачуна у клирингу, односно резервише одговарајући износ новчаних средстава на рачуну учесника у RTGS НБС систему који се користи за поравнање нето позиција. Такође, правилима рада утврђено је да негативна нето позиција ниједног тренутка не сме бити већа од одобреног лимита. Учесник, у складу са својим потребама, може захтевати повећање или смањење лимита, при чему се промена лимита може одобрити само уколико то дозвољава стање новчаних средстава на рачуну учесника у RTGS НБС систему и њихова нето позиција у тренутку када се та промена захтева.</p> <p>Извршавање налога за плаћање у Клиринг НБС систему обавља се разменом електронских порука између његових учесника. Поруке које учесници шаљу у Клиринг НБС систем морају бити валидне тј. испуњавати услове утврђене Правилима рада тог система. Уколико порука испуњава утврђене услове, систем даље обрађује ту поруку на начин да се утврђује испуњеност услова за учешће у клирингу, односно порука ће бити укључена у клириншки циклус само уколико негативна нето позиција тог учесника не прелази одобрени лимит. Све поруке које не испуњавају услове за учешће у клирингу стављају се у ред за чекање да би се, након обезбеђења новчаних средстава, извршиле према редоследу пријема у наредним циклусима до краја обрачуноског дана.</p> <p>Правилима рада Клиринг НБС система утврђен је и начин обавештавања учесника у овом систему. После извршене провере исправности, систем упућује учеснику поруку о потврди пријема поруке за плаћање или њеном одбијању, а после сваког извршеног клириншког циклуса учеснику се доставља извештај о извршеним трансакцијама и појединачне поруке за плаћања које том учеснику шаљу други учесници. Учесници су у могућности да током радног дана система прате статус својих налога за плаћање, односно износ резервисаних новчаних средстава, а омогућен им је и увид у потенцијалну нето позицију пре почетка сваког циклуса клиринга.</p> <p>Политиком растућих накнада учесници се подстичу да достављају налоге за плаћање раније током радног времена Клиринг НБС система како би се обезбедио несметан ток извршавања тих налога.</p> <p>Ради одржавања ликвидности банака, Народна банка Србије, у складу с прописима, одобрава кредите за одржавање дневне ликвидности на основу залогe квалификованих хартија од вредности с релевантним процентом умањења номиналне вредности тих хартија.</p>
--

IV.	<i>Платни систем треба да без одлагања обезбеди коначно поравнање на дан валуте – у току дана, а најкасније на крају дана</i>
	<p>Платни систем треба да буде дизајниран тако да у нормалним околностима обезбеди коначно поравнање на дан валуте, односно да се налог за плаћање поравна на дан када је потребно пренети новчана средства примаоцу плаћања – другом учеснику у систему.</p> <p>У Клиринг НБС систему, на дан валуте обезбеђује се коначно поравнавање свих налога за плаћање које је на тај дан систем прихватио за поравнање. Наиме, Правилима рада Клиринг НБС система утврђено је да се после извршеног обрачуна – израчунавања нето позиција, дају налози за извршење тих позиција у RTGS НБС систему.</p> <p>Обзиром да се поравнање нето позиција обавља у RTGS НБС систему, правилима рада овог система утврђено је да се налози за плаћање у том систему коначно поравнавају на дан валуте, током радног дана RTGS НБС система. Налози којима се извршавају нето позиције из Клиринг НБС система обрађују се и поравнавају одмах после пријема у RTGS НБС систему из новчаних средстава које су учесници претходно резервисали за потребе поравнања негативних нето позиција.</p> <p>Ради извршења негативних нето позиција учесника задужује се рачун учесника у RTGS НБС систему и истовремено одобрава обрачунски рачун Клиринг НБС система у RTGS НБС систему. Ради извршења позитивних нето позиција задужује се обрачунски рачун Клиринг НБС система у RTGS НБС систему и истовремено одобрава обрачунски рачун учесника у RTGS НБС систему. Као што је наведено у претходном принципу, након сваког клириншког циклуса учесницима се достављају извештај о извршеним трансакцијама и појединачне поруке за плаћања које том учеснику шаљу други учесници.</p> <p>Радни дани и стандардно радно време система током радног дана су јасно утврђени, објављени и стриктно се поштују. Народна банка Србије може, по потреби, као и на захтев учесника, променити Дневни термински план Клиринг НБС система.</p> <p>Имајући у виду напред наведено, постоји простор за унапређење правила рада Клиринг НБС система и то нарочито у смислу да се детаљније опише ток извршавања налога за плаћање и прецизније утврди у којим се ситуацијама може изменити Дневни термински план рада овог система, као и начин на који врши измена тог плана.</p>
V.	<i>Платни систем треба да, у случају немогућности поравнања највећег појединачног мултилатералног негативног нето износа учесника, обезбеди, као минимум, благовремено окончање дневног поравнања</i>
	<p>Минимални захтев који треба да буде испуњен у платном систему са поравнањем у одложеном времену и нето износу односи се на његову способност да издржи ситуацију када учесник са највећом негативном нето позицијом није у могућности да измири ту позицију тј. такав систем треба да буде заштићен од ризика ликвидности који може настати у ситуацији да један учесник не изврши своју нето обавезу у моменту када се то од њега</p>

	<p>очекује.</p> <p>Правилима рада Клиринг НБС система успостављен је такав систем управљања финансијским ризицима који елиминише могућност да учесници у систему неће имати довољно новчаних средстава за обављање поравнања израчунатих негативних нето позиција. Наиме, као што је раније наведено, Народна банка Србије сваком учеснику одобрава лимит за негативну нето позицију, односно резервише одговарајући износ новчаних средстава на рачуну учесника у RTGS НБС систему који се користи за поравнање нето позиција. Негативна нето позиција ниједног тренутка не сме бити већа од одобреног лимита, односно порука за плаћање биће укључена у клириншки циклус само уколико негативна нето позиција тог учесника не прелази одобрени лимит.</p>
--	---

Народна банка Србије је, као оператор Клиринг НБС система, у циљу испуњења утврђених препорука започела израду нових Правила рада овог система, чиме ће се истовремено извршити и усклађивање са новим Законом о платним услугама.